

Partiintresse och statsintresse

Under de strider som i skilda länder föregick den parlamentariska demokratin — eller över huvud demokratin — genomförande hävdade de konservativa riktningar som höll på kungamakten och vissa socialgruppers privilegier att partier och partiregeringar var av ondo. Partiväsendet innebar, förklarade man, att en speciell grupp idéer och intressen sattes före riksintresset eller statsintresset. Demokratin anhängare svarade, i huvudsak med ostridig rätt, att denna skenbart antipolitiska hållning var en försvarsposition för väktarna av det bestående; den förutsatte att vissa personer eller grupper (såsom monarken, adeln, de förmögna) genom sin sociala situation var i stånd att begripa och företräda statsintresset och sökte därmed i realiteten identifiera detta intresse med konservatismen.

Men parlamentarismens och folkstyrelsens förespråkare hade också andra argument. Med den allmänna rösträttens valde följd, påstods det, att allas mening, allas intresse kunde bli bestämmande, och vad är statsintresset annat än allas intresse? Vid sidan av denna på Rousseau och Bentham byggda uppfattning — en form av metafysik, som här inte skall skärskådas — anfördes en annan, i grunden motstridig tankegång. Varje parti anser sina egna krav motsvara statsintresset, och det är därför, sade man, falskt att skilja mellan partiintresse och statsintresse, ty någon möjlighet att objektivt fastställa statsintresset finns inte. Ofta framträder ett slags halvt omedveten kompromiss mellan de båda tankelinjerna; genom partiernas samspel och växling vid makten blir alla intressen tillgodosedda, och just den på partier grundade regimen motsvarar därför det allmänna intresset.

Att varje hederligt parti anser sig verka för vad vi här kallar statsintresset är självklart. Intet demokratiskt parti skulle falla på den tanken att deklarerat att det arbetar blott för att skaffa sina egna anhängare en bättre ställning och är likgiltigt för hur det går för de andra. Men samtidigt är det för varje parti faktiskt anknytt till vissa speciella grupper eller intressen. Här föreligger en påtaglig problematik. En annan ligger däri att partiets syfte att få vissa krav genomförda i praktiken spaltas upp i två moment som kan kallas saken och makten. För att vinna saken måste man få makt. Men en partiell vinst för saken kan ibland bli ett hinder för att nå makten; på detta och andra sätt kan en konflikt uppstå mellan saken och makten.

För sådana partier som eftersträvar, eller säger sig eftersträva, en total omgestaltning av samhället uppstår knappast de berörda svårigheterna. De unga marxistiska riktningarna, ännu obesmittade av framgångar och kompromisser, tänkte sig ett totalt maktövertagande som utgångspunkten för sitt omdaningsverk.

I de flesta länder slussades de småningom in i den demokratiska färan och blev i stort sett partier som andra; deras segrar krossade deras utopism. Under kritiska skeden då inre och yttre svårigheter möjliggjort snabba omkastningar har totalitära partier kunnat nå makten genom en propaganda som haft föga med saken, deras sak, att göra. Lenin lovade bönderna jord och alla fred, Hitler kunde på sin hektiska väg mot styret lova allt åt alla. Maktövertagandet stod för dessa riktningar helt i förgrunden; då man nått makten slog man ned all opposition, och sedan kunde man övergå till saken, till vad man ansåg vara förverkligandet av de ursprungliga avsikterna.

I den stabila demokratin växlar relationen mellan sak och makt i skilda stater och under skilda tider. Vissa skeden i USA:s historia har makten stått helt i förgrunden av partiernas verksamhet; det har främst gällt att besätta hundratusentals ämbeten, och programmen har utformats med tanke på väljarnas önskningsmindre än som önskelista för partierna. Under senare tid och särskilt under Franklin Roosevelt och Truman har sakfrågorna fått större betydelse. I fråga om de flesta framgångsrika demokratier torde det kunna påstås att maktanken efter hand stärkts på saktankens bekostnad, dels därför att en rad omstridda reformer genomförts och alltså de sakliga

motsättningarna trätt i bakgrunden, dels därför att med statens alltmer omfattande uppgifter innehavet av eller andelen i regeringsmakten blivit av större värde. Detta har i varje fall varit karaktäristiskt för den stabila och i stort sett lyckosamma svenska folkstyrelsen.

Denna utveckling påverkar i viss mån frågan om partiintresse och statsintresse. Det blir för partierna nödvändigt att hävda att de styr eller kommer att styra i allas intresse. De gör själva sätillvida en skillnad mellan partiintresset och statsintresset som de förklarar sig vilja bortse från partiintresset i mera begränsad mening. Typiska är några tidigare svenska regeringars programförklaringar. Brantings ministär år 1921 kallade sig själv en "svensk folklig landsregering", och den följande Tryggerska ministären gjorde anspråk på att vara "en verklig riksregering". Dylika uttrycksätt har sedermera, antagligen på grund av bristande variationsmöjligheter, fallit ur bruk, men alla partier betonar sin vilja att styra i det helas tjänst och att samarbeta med andra för att lyckas i sitt uppsåt.

På avgörande punkter kan en tendens till konflikt mellan partiernas intressen och det allmänna intresset inte undgås. Partiernas existens är beroende av landets och demokratin bestånd; i denna mening blir bevarandet av det bestående en överideologi för partierna, men inte ett aktuellt och drivande partiintresse. En fara finns ständigt för att partiernas strider om sak och makt, särskilt i lägen då taktiken sitter i hög-sätet, skall kollidera med detta allmänna intresse, att — för att uttrycka samma svårighet på annat sätt — vad som skiljer skall undanskymma vad som enar.